

НЕБАЧЕНІ СВІТИ ДИТЯЧОГО ПИСЬМЕННИКА

Марченко, Н. П. Володимир Рутківський: тексти долі [Текст] : біогр. нарис / Наталя Марченко ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – 414, [17] с. : фот.

2014 р. побачила світ унікальна для нашого приголомшливо стрімкого часу книга: книга — захоплююча оповідь про непересічну людину, книга — невимушений діалог між автором і героєм та одночасно ґрунтовне науково-біографічне дослідження творчого життя видатного українського дитячого письменника, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Володимира Григоровича Рутківського.

Автор біографічного нарису — відома дослідниця української книги для дітей Наталя Марченко окреслює мету своєї роботи як прагнення привнести до української біографіки новітні погляди та способи осягнення й відтворення життєпису сучасника, а також актуалізувати в науковому дискурсі проблематику «дитячого» у позапедагогічному контексті. Відтак, її книга містить не лише значний фактографічний матеріал, а й пропонує сучасні, базовані на людиноцентричних, компаративних та історико-біографічних засновках методи аналізу феномену «дитячого» у межах гуманітарного знання. Зокрема, вдалою видається спроба поєднання просопографічних і компаративних методик задля повноцінного розкриття мультиаспектності «тексту для дітей», а також спроба ввести контекст мистецьких і ціннісних пошуків письменника у перебіг історичного буття українського суспільства.

Рецензована книга складається з передмови та восьми розділів, матеріали яких послідовно, логічно і взаємодоповнюючі розкривають ідеї автора та презентують творчу долю та доробок В. Г. Рутківського.

Цікавим авторським ходом бачиться включення до передмови «Читачеві, аби зазнайомитися» тексту одного з листів Рутківського, що дає змогу читачеві одразу зануритися у незвичний, але відкритий до діалогу внутрішній світ письменника, його роздуми та хвилювання, побачити у героєві нарису живу людину, якій судилося долею бути провідником між «дорослими» та «дитячими» світами. Сам Володимир Григорович дуже невимушено пояснює свій життєвий вибір — «Мабуть, тому я й вибрав дитячу літературу, що в ній все закінчується добре. А сумне суперечить моїй натурі» (с. 211).

Перший розділ «Дитинство. Школа. «Потерчата»» знайомить читача з родиною письменника, його дитинством, що припало на страшні воєнні та складні повоєнні роки, та занурює у світ героїв єдиного суто автобіографічного твору Володимира Рутківського. Як засвідчує Наталя Марченко, «Персонажі «Потерчат» <...> так чи інакше пов'язані з живим буттям природного світу довкола, навіть коли той світ поруйнований війною» (с. 30). Саме у таких умовах і сформувався український письменник, вважаючи своє дитинство типовим для більшості сільських дітей, котрі згодом утворили кістяк культурного феномену, що нині зазвичай означається як «українське шістдесятництво».

Кожен наступний розділ біографічного нарису («Молодість. Поезія», «Поезія... і життєва проза», «Літературний інститут. Перші повісті для дітей») виважено та водночас відверто долучає читача до мистецьких і ціннісних пошуків молодого письменника, не залишаючи поза увагою й перебіг тогочасного буття літературно-мистецької спільноти. Згадані розділи охоплюють саме той період, який умовно можна назвати як «переддень» народження прозаїка» (с. 100), куди ввійшли й робота на радіо, й збірки віршів, й життєві негаразди, що на щастя призвели до того, що «оголтений буржуазний націоналіст» В. Рутківський втрапив у 1970-х роках до осередку вільнодумства та художнього експериментаторства, яким були на той час Вищі літературні курси у Москві. Примітки до цих розділів можна визнати «малою літературною енциклопедією», настільки вони рясніють цікавими відомими та маловідомими іменами сучасників В. Рутківського, кожне з яких розкрито через коротку, але змістовну біографічну довідку, що містить як загальноприйняті в такого роду виданнях відомості щодо персоналії, так і дані про її стан і творчий доробок на момент часу, про який йдеться в кожному конкретному випадку. Відтак у динаміці живих змін перед читачем постає не лише основний герой оповіді, а й усе його оточення, час і простір їхнього спільного буття.

Наступні розділи нарису — «Життєві митарства. Казкові повісті», «Нові реалії. Вічна історія», «Історія перемог, або Коли настає твій час», охоплюють період від розквіту української дитячої літератури кінця 60-х років минулого століття до бурхливого сьогодення та розкривають механізми, які «викидали» авторів поза межі «системи». Наталя Марченко відзначає, що довгий час, попри загалом сприятливі для книговидання для дітей умови, В. Рутківський змушений був жити «життям безробітного письменника», хоча про заборону друкуватися в Україні відкритим текстом не йшлося (с. 201–202). На той час уже була написана «Ганнуся», викристалізувався задум першої

казкової повісті пор Бухтика, за підтримки Б. Олійника та Л. Горлача вийшла й до нині єдина книжечка віршів для дітей «Відчинить Богданкове вікно». Читач занурюється у світ, в якому В. Рутківський (попри життєві негаразди та вимушену потребу друкувати книжки в авторському перекладі російською мовою) творить повісті, засновані на українській національній традиції та самовідчутті, винесеному письменником із власного дитячого досвіду. Первісні україномовні варіанти цих творів з'являються друком в Україні лише наприкінці 80-х рр.: «Бухтик із тихого затону» (1986), «Гості на метлі» (1988), «Канікули у Воронівці» (1989). А потім уже зрілий письменник знову десятиліття вимушено пише «в шухляду», щоправда, вже з огляду на економічні, а не ідеологічні застороги... Зрештою, у поважному віці та в новому тисячолітті Україна таки відкриває для себе «нового» «старого» автора. Визнання та прихильність маленьких і великих читачів отримують історико-прогностичні твори В. Рутківського: повість «Сторожова застава» (2001); знакова для новітньої української літератури для дітей трилогія «Джури» (перша книга «Джур козака Швайки» вийшла у 2007 р.), відзначена 2012 р. найвищою в Україні мистецькою відзнакою — Національною премією імені Т. Г. Шевченка; роман «Сині Води» (2004), після перевидання у 2011 р. «без купюр та «одитинення» визнаний Книгою Року ВВС–2011.

Упродовж усієї оповіді, завдячуючи новітній стратегії дослідження Н. П. Марченко та діалогічності й комунікативній відкритості її викладу, читач не «стежить» за письменником, а співпереживає його долі та долі його творів, мандрує з його героями, відкриваючи для себе наново малодосліджені сторінки української історії, і зрештою відчуває щире гордість за те, що є сучасником митця.

Завершується монографія розділом «Вічна дитинність творення» — своєрідною післямовою до великої понад 400 сторінок книги. Наталя Марченко ще раз привертає увагу читачів до винятковості творчої долі Володимира Рутківського, який створив знакові для себе та вітчизняної культури тексти й досяг усіх можливих у царині дитячої літератури в Україні висот у надзвичайно поважному віці. Дослідниця наголошує природність і одночасну чарівність світів пана Володимира («відкриває власний Всесвіт як дитина, поступово переходячи від вигаданого до справжнього...», с. 378) і констатує, що ця гармонія буттєвого з вигадливим у засновку має те, що «світ письменника — це цілісний світ типового українського книжника, для якого сільське дитинство — не лише пригоди..., а й дива старої книжкової шафи» (с. 379). Беззаперечний талант і майстерність Володимира Рутківського саме як дитячого прозаїка (за Н. П. Марченко) полягає у тонкому відчутті й здатності відтворити художніми засо-

бами дитячий часопростір як такий, що невпинно розростається, та в розумінні його як вічного примноження Добра.

Поряд із ґрунтовним аналізом творчої спадщини митця, видання містить значні масиви епістолярію В. Рутківського (листи та спогади), що вводиться до наукового та культурно-мистецького обігу вперше. Автор рецензії свого часу бачила видання ще у вигляді рукопису і неодноразово спілкувалася з Н. Марченко з приводу доцільності використання такого великого обсягу епістолярію, частина якого є на сьогодні незвичним для біографістики та літературознавства джерелом — архівом електронного листування та здобутими методом інтерв'ю спогадами. Але перечитуючи нарис нині, вкотре впевнююся, що таке рішення пані Наталі було інтуїтивно вірним і саме воно додало книзі діалогічності, унеможливило неухвалне, побіжне її прочитання, створило неймовірне відчуття близької присутності героя нарису, майже умовного звучання його голосу. Водночас, при реальній відсутності значних масивів будь-яких інших джерел у домашньому архіві письменника, ці, засвідчені прижиттєвим виданням листи можуть стати у подальшому вагомим джерелом дослідження даної персоналії.

На окрему увагу заслуговують історико-біографічні коментарі автора нарису, представлені у примітках до кожного з розділів. У них розкриваються відомості про інтелектуальне оточення Володимира Рутківського у різні періоди життя, а також широко представлені джерела його біо- та бібліографії. Видання містить також низку рецензій на твори письменника та його висловлювання щодо специфіки дитячої літератури та особливостей письма для дітей. Ці частини тексту книги можуть бути особливо цікавими для літературознавців, зокрема студентів та аспірантів.

Кожний розділ має окремішню внутрішню структуру та поєднаний із іншими наскрізною логікою рефлексії над власним життям і творчістю самого письменника та аналітично-зіставними роздумами дослідника. Відтак на загал на перше місце висувуються не оціночні висновки вченого, а постать митця у всій складності та неоднозначності його життєвого і творчого становлення, яке відбувалося на тлі епохи, відтвореної крізь призму його суб'єктивного бачення та рефлексії.

Живою окрасою видання стала добірка світлин, яка засвідчує важливі моменти з життя письменника та презентує обкладинки найвідоміших книжок Володимира Рутківського.

Написане з позицій загальнонаукового, книгознавчого та літературознавчого аналізу дослідження приваблює намаганням не систематизувати, а гармонізувати зібрані відомості, об'ємністю бачення

автором предмету свого дослідження. Відтак, нарис вирізняється не лише наявністю значного фактичного матеріалу, а й оригінальними підходами до аналізу та вирішення поставлених завдань (скажімо, внутрішня діалогічність формальної текстової презентації смислотворюючих модулів нарису, поєднання компаративних підходів із просопографічними тощо) та високою інформативністю (авторка аналізує фактично весь наявний на 2013 р. матеріал щодо оцінки докторку В. Рутківського — як традиційні статті й рецензії, так і новітні мережеві публікації тощо).

Вийшовши за межі узвичаєної як біографічної, так і літературознавчої площини, дослідниця отримала змогу охопити свого персонажа у всій його живій об'ємності, розгорнувши перед читачем багатомірне, діалогічне в своїй суті розмаїття суб'єктивованої дійсності творчої особистості. Завдяки модерному способу окреслювати історичне тло та оточення персонажа шляхом вибудовування довкола нього чітко структурованого широкого мозаїчного полотна, Н. П. Марченко вдалося зберегти атмосферу пошуку та ідейних суперечок, притаманні життєвому та творчому поступу Володимира Рутківського. Водночас авторці вдається захопити читача драматизмом і глобальністю буття нашого сучасника, віддавши належне ліричності його поетичної творчості, глибині людських переживань та продемонструвати напрочуд обережне ставлення до подій особистого життя митця.

Автору рецензії пощастило бути особисто знайомою з героєм біографічного нарису — Володимиром Рутківським і отримати надзвичайне задоволення від спілкування з письменником та його дружиною Людмилою Дмитрівною Щербаковою під час презентацій Львівського форуму видавців та Міжнародного Книжкового Арсеналу у Києві, на врученні премії «Джури» у Національному музеї Тараса Шевченка. Ці зустрічі ще раз підтвердили правдивість і правильність думки, яку доносить до нас Наталя Марченко: «СПРАВЖНЄ ДИВО — ЦЕ ЗДАТНІСТЬ ЛЮДИНИ БУТИ ПОТРІБНОЮ КОМУСЬ, ТВОРИТИ ЧУДОВЕ ЗАДЛЯ ЩАСТЯ ІНШОГО. В БУДЕННОМУ ЧИ КАЗКОВОМУ СВІТІ ГАРНО ЖИТИ ЛИШЕ ТОДІ, КОЛИ ТИ КОМУСЬ ПОТРІБЕН, КОЛИ МАЄШ КОГО ЛЮБИТИ Й ШАНУВАТИ» (с. 225).

О. В. Воскобойнікова-Гузєва,
доктор наук із соціальних комунікацій,
керівник відділу бібліотекознавства Інституту науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи
НБУВ (Київ).